

Stern 111

Eerder verscheen van Lutz Seiler

Kruso

Lutz Seiler (1963, Thüringen) woont in Wilhelmshorst nabij Berlijn, en in Stockholm. Na een leertijd als bouwvakker werkte hij als timmerman en metselaar, en voltooide in 1990 een studie germanistiek. Hij ontving al vele belangrijke prijzen voor zijn werk, waaronder de Bachmannpreis, de Uwe-Johnson-Preis en de Deutscher Buchpreis. Van hem verscheen eerder in het Nederlands de roman *Kruso* (2016, Atlas Contact).

Lutz
Seiler
Stern 111

roman

Vertaald uit het Duits door Herman Vinckers

MERIDIAAN
UITGEVERS

2022

Deze vertaling kwam mede tot stand dankzij een subsidie van het
Goethe-Instituut, München

Eerste druk, maart 2022

© Suhrkamp Verlag Berlin 2020

© 2022 Nederlandse vertaling Herman Vinckers

Oorspronkelijke titel *Stern 111*

Oorspronkelijke uitgave Suhrkamp Verlag Berlijn 2020

Omslagontwerp Nanja Toebak

Omslagbeeld © Regina Göllner

Foto van de auteur © Jürgen Bauer Photography

Typografie Wim ten Brinke

Drukkerij Wilco

ISBN 978 94 93169 25 8

NUR 302

www.meridiaanuitgevers.com

 @meridiaanuitgevers

 @meridiaanboeken

 @MeridiaanBoeken

 LinkedIn Meridiaan Uitgevers

Inhoud

Telegramstijl 11

I

De verwondering 19

Een verhaal 25

Carl-het-kind 35

Al-Maghreb al-Aksa 46

Zjigoeli 49

II

Achter het filmdoek 57

Er was eens 69

Ryke 27 81

Zwart en wit 90

III

Gießen, Rheine, Diez 99

Vijf kolen 112

Een lieflijk land 118

Emmerketting 130

De wereldenergie 137

Van de andere planeet 144

Voor de geboorte 149

Kompels en kameraadschap 159

Witte wolven uit het heelal 163

IV

- Landgenoten 173
De enige weg 190
Zacht geruis van folie 197
Gras 207
De moederverdieping 212
Milva 217

V

- Inge in Gelnhausen 229
Zwart gebit 238
Carls gedachten 252
De reuzenwieken 258
Mijn woning 269
Wörther 16 275
Carl-de-Gaulle 280
Een zeldzame kleur blauw 286
De werkplaats 292
Arbeidsters 298
Vier van de zeven 307

VI

- De volgende stap 315
Welk dier ben jij? 325
Herfst 329
Het boek 336
Grote afmetingen 339
Ik hou van je 342
Ongeduldige huid 351
Carls droom 359
De roos van Jericho 361

VII

- We gingen een huis in Bad Soden binnen 373
Androgyn 380
Uit de zee 384
Effi 389
Op sloffen 394
Sara's Magasin 403
Het verhaal van de plank 410
reiz & zier 414
Zuster Effi 422

VIII

- De vier baantjes van Inge B. 433
De hele tijd 450
Oude bekenden 458
Drinken uit een laars 462
Kleine Goethe-nazi 473
Denk je aan? 480
Kom toch 490
Klopboor 494
De kamer met de folie 502

IX

- Stern 111 513

Epiloog

- De onoverwinnelijke A (*Carls verslag*) 555

- Woord van dank 580
Verantwoording vertaler 582

Opgedragen aan mijn ouders

‘Ik ben achtentwintig,
en er is zo goed als niets gebeurd.’

– Rainer Maria Rilke, *De aantekeningen van
Malte Laurids Brigge*

Telegramstijl

Een eind voordat Carls trein het station binnenreed stopte hij, wat gepaard ging met haperingen en schokken van staal, alsof het hart van zijn rit vlak voor de bestemming ineens was opgehouden te kloppen. Buiten zag hij een zee van elkaar kruisende spoorrails, daarachter de Klaagmuur. De Klaagmuur was een kilometerslange bakstenen muur, die het stationsterrein van Leipzig afschermde van de stad, onderbroken door vreemdsoortige openingen die aan honingraten deden denken, waar je een straat, huizen en soms ook mensen doorheen kon zien. Om de een of andere reden kwam het niet zelden voor dat de treinen hier buiten het station, met de bestemming in zicht, bleven staan, minuten of uren, alsof het een oude plaag was, vanouds bekend leed. De blik van de reiziger viel dan onvermijdelijk op deze muur – zo was hij aan zijn naam gekomen.

Op de ochtend na het telegram was Carl op weg gegaan naar Gera. Hij droeg een nette spijkerbroek en zijn oude zwarte motorjack met ritssluitingen schuin over de borst, en daaronder een pas gewassen overhemd. Hij had drie van dit soort werkmansoverhemden zonder kraag, identieke overhemden met smalle, lichtblauwe strepen, die nog afkomstig waren uit de tijd van voor zijn studie, toen hij in de leer was op de bouw. Hij had zelfs een stuk van zijn haar afgeknipt, moeizaam, met zijn botte nagelschaar – tot op zijn schouders moest voldoende zijn. Hij keerde terug naar huis als iemand die lang vermist was geweest, zo zag hij het even. De meeste schipbreukelingen strand-

den pas na thuiskomst – dat was het treurige aan deze geschiedenissen. Eenmaal terug konden ze hun draai niet meer vinden op het vasteland. Al die klippen, stormen, jaren – al die eenzaamheid die, zoals zou blijken, eigenlijk het beste was geweest. Vaak verdroegen ze het eten van het vasteland niet of stierven ze aan hun uitzonderlijk lange haar, dat ze op braderieën moesten showen om geld te verdienen en dan, op een nacht, in hun slaap, wikkelde het zich als een strop om hun nek...

De conducteur liep langs de wagons, hij vloekte en sloeg met een stok tegen de ruiten: 'Uitstappen, iedereen uitstappen!'

Het was een oud spoor dat wat ter zijde lag, met een provisorisch perron van hout. En eigenlijk was het geen perron, eerder een laadplatform, waaruit gras en aan de zijkanten een paar jonge berken groeiden, die niet veel last leken te hebben van afvalolie en uitwerpselen. Hun bladeren gaven een geel schijnsel af. Carl zag de lichte kleur en hoorde het kloppende geluid van zijn voetstappen op het hout van het laadplatform. Als gevangenen in een rij marcheerden ze in de richting van de stationshal, over een smalle vlonder tussen de rails.

De schemerige hal was afgeladen, een golvende beweging, gegil en geschreeuw. Uit de luidsprekers, die elk woord veranderden in doffe, holle, dromerige taal, klonk één enkele, volkomen onbegrijpelijke kreet, steeds maar weer, in eindeloze herhaling: 'Oeh-uuk!'

De meute stormde af op de sneltrein naar Berlijn, een rij van acht of negen rijtuigen vol aangekoekte modder en ruiten die geel zagen van de nicotine. In het nieuws van de avond ervoor was sprake geweest van extra treinen en meer tijdelijke grensovergangen, terwijl tegelijkertijd in steeds dezelfde bewoordingen werd verzocht om het ver-

stand te gebruiken. Het lukte enkele reizigers met de bestemming Berlijn om door de bovenraampjes van de vieze wagons te klimmen en zich voorover te laten vallen in de stampvolle coupés. Een tafereel uit Bombay of Calcutta – in het station van Leipzig zag het er buitensporig uit, alsof het onderdeel was van een overdreven choreografie, fout, maar wel groots opgezet.

Carl baande zich langzaam een weg door het gewoel. Hij bleef steeds haken met zijn tas. De draagriem sneed in zijn schouder en dreigde te scheuren. Hij had er meteen spijt van dat hij al zijn tijdschriften en boeken had meegezeuld – wat dom, wat onbezonnen van hem. Er kwamen een paar vloeken in hem op, zijn gezicht werd in het grove vilt van een jas geduwd, die meteen een dierlijk geluid liet horen – toen beukte er iets tegen zijn borst. Hij viel neer met een draai, meegetrokken door het gewicht van zijn tas. Van iemand die hem waarschijnlijk alleen maar wilde opvangen, kreeg hij de vlakke hand hard in zijn gezicht; Carl proefde zweet en verloor zijn richtinggevoel.

‘Oeh-uuk! Oeh-uuk!’

De kreet kwam nu van ver boven hem. Het was de stem van een dronken reus, die hoog vanuit de roetzwarte majestueuze ruimte van het station lallend naar beneden riep, maar zijn dwergen gehoorzaamden niet meer.

‘Mijn tas!’ riep Carl, toen hij zich weer hernam.

‘Welke tas, jongen? Bedoel je deze?’

De tas was er nog, hij lag erbovenop. Heel even zag Carl alleen maar gezichten die zich over hem heen bogen, gespannen, maar beheerst. Het is de blijdschap, dacht Carl, pure blijdschap. Maar eigenlijk kon hij niet zien waardoor zij beheerst werden, of het nog blijdschap was of al haat.

‘Heb je hulp nodig?’

Een meisje, hooguit zestien jaar, reikte hem een zakdoek

aan. Zoals altijd werd Carl verrast door de heldere rode kleur, de verse, enigszins vettige substantie, die eigenlijk niet van hemzelf afkomstig kon zijn, bloed.

‘Gaat het?’ Het meisje pakte Carl bij zijn arm, hij zag haar ronde gezicht en daarin haar heel lichte, waterige ogen, alsof ze blind was.

Nee, dacht hij, je moet nu bij me blijven, voor altijd.

‘Dank je, het gaat al.’

Hij liep verder, in de richting van een leeg perron. Hij deed zijn best om niet te veel acht te slaan op het blinde meisje (ze was niet blind), maar ze bleef bij hem en hield hem bij zijn arm vast, ze waren een stel, tot het moment dat Carl zich eindelijk op een bank liet vallen.

‘Wilde je ook naar Berlijn?’

Carl legde zijn hoofd in zijn nek en voelde het in zijn keel – een warme draad, die ergens bij zijn gehemelte werd afgewikkeld en vreemd genoeg een beetje brandde, hij moest slikken, steeds weer, maar kreeg hem niet weg. Sinds zijn vroege jeugd had hij regelmatig een bloedneus. Toen dit soort dingen er nog toe deden, had hij indruk gemaakt op zijn vriendjes door de bloeding met één slag tegen zijn voorhoofd tot stilstand te brengen. Het was een bokserstruc. Met de bal van zijn hand sloeg hij met volle kracht tegen zijn voorhoofd, preciezer gezegd, hij liet de klap over zijn voorhoofd heen glijden. De mep moest stevig zijn; zijn hoofd schoot dan met een schok achterover en op die schok kwam het aan. Als je te veel aarzelde, werkte het niet.

‘Nee, ik wilde...’ Hij schudde voorzichtig zijn hoofd, om het gedraai voor zijn ogen te stoppen. Het meisje bleef nog een tijdje bij hem staan. Carl probeerde te bedenken wat hij haar kon vragen, maar toen was ze ineens vertrokken en mompelde hij het antwoord: ‘Naar huis. Ik wilde naar huis.’

Centimeter voor centimeter maakte de sneltrein naar Berlijn zich los van het perron, de stampvolle wagons gleden voorbij. Iemand schreeuwde: 'Arrivederci, sukkel!'; en een koor dat spontaan werd gevormd, hief een lied aan dat Carl slechts op de melancholieke toonhoogte van zijn oma kende: 'Ik had graag nog willen blijven...'. Carl keek toe, terwijl de rijtuigen zich verwijderden. Het weggrijpende koor passeerde het laadperron met de lichte berken, die beverig en bedeesd begonnen te zwaaien.

Het woord 'sukkel' bleef door zijn hoofd gaan. Een sukkel was iemand die met een bloedneus op een perron zat waar geen trein vertrok. Iemand die niet weet welke kant het op gaat, dacht Carl.

Hij haalde het telegram uit zijn zak. Het was gewoon een stuk papier, handgeschreven, met onderaan een stempel, en in de hoek rechtsonder had de medewerker datum en tijdstip genoteerd: 10 november, 9.20 uur. 'we hebben hulp nodig kom toch aub meteen je ouders.' Geen verwijt, niets over zijn maandenlange zwijgen, alleen dit, een roep om hulp. Alleen dat kleine zwakke woordje 'toch', Carl kon het horen, zachtjes, door zijn moeder gezegd: 'Kom toch.' Hij zag haar gehaast de berg af lopen in hun woonplaats, met haar korte, krachtige voetstappen, hij zag haar het adres dicteren, het telegramformulier invullen, zorgvuldig maar ook gespannen, nerveus, waardoor ze de aanhef vergat, en hij zag mevrouw Bethmann, de vrouw achter het loket, de lettergrepen tellen. Zelfs in deze dagen, waarin de meest onvoorstelbare dingen gebeurden, kwam het op de telegramstijl aan, zoals bleek bij het loket van het postkantoor.

Carl moest toegeven dat hij zich tot dan toe niet echt zorgen had gemaakt – ouders waren stevige grond onder de voeten, onbetwistbaar, hoogsteigen terrein, waar je je

in geval van nood op kon terugtrekken. Gemist, ja, vreemd, hij had zijn ouders gemist, niet alleen het afgelopen jaar, waarin hij ze maar één keer had gezien, nee, daarvoor ook al, en eigenlijk altijd, altijd gemist.

Hij zocht het spoor waarvandaan gewoonlijk de treinen naar het zuiden vertrokken, naar de streek op de grens van Thüringen en Saksen, waar zijn familie vandaan kwam – ‘waar de vos en de haas elkaar welterusten wensen’, zoals zijn vader graag zei. Als kind had Carl elke avond voor het slapengaan vossen en hazen gezien, die een voor een naar de bosrand kwamen om elkaar welterusten te wensen. Soms waren er ook andere dieren bij, de meest uiteenlopende dieren, en soms ook een paar mensen die goed met de dieren bevriend waren. Het ging om één bepaalde, door de maan beschenen plek, waar al deze zachtmoedige, slimme wezens aan het eind van de dag nog één keer bij elkaar kwamen – een silhouet van opgeheven snuiten, opgeheven koppen en één enkel koor: ‘Welterusten, hazen uit Gera, vossen uit Altenburg, raven uit Meuselwitz, welterusten!’

I

De verwondering

Carl wist niet meer wie had voorgesteld om eerst 'een ometje te maken', zijn vader of zijn moeder, het was niet ongebruikelijk. Zijn ouders liepen voorop, hij erachter, zoals altijd. Zijn vader was net vijftig geworden, zijn moeder negenveertig. Zijn vader was smal geworden, de bruine leren jas, zijn afhangende schouders en het dunne grijze haar op zijn achterhoofd, zo had Carl hem nooit gezien. Ze liepen langs de Elsterdamm, van Langenberg tot de Franzosenbrug, hun oude wandelroute langs de rivier. Honderden foto's ervan in het familiealbum, door zijn moeder netjes ingeplakt en nauwgezet van bijschriften voorzien: de jongen van zes in overhemd en met een vlindestrik, zijn bereidwillige lach en zijn grote bereidwillige tanden – dat was Carl op zijn eerste schooldag. Vervolgens de jongen van veertien, met het pagekapsel en een ernstige, afwijzende blik. Daarnaast zijn moeder met knot en een jas van kreukellak, herfst '77. En zo verder over de tijdbalk door alle jaren en jaargetijden heen tot aan deze dag, die door niemand op de foto werd gezet. Rechts de trage stroming van de Elster, met zijn modderige oever en de Langenberger Weiden. Zijn vader bleef staan en draaide zich om: 'Carl...'

Het zou mooi zijn om te vertellen dat er ineens een wind opstak in het dal van de Elster, tegen de stroom van de rivier in, of een bijzonder geluid te horen was, misschien een soort gefluit, een ijl, zacht fluitje afkomstig uit de weiden, zoals dat slechts eens in de vijftig of honderd jaar klinkt: 'Carl...'

Zijn ouders wilden weg. Het land verlaten, kort gezegd.

Een zacht fluitje bijvoorbeeld. Carl keek om zich heen en ineens was het alsof deze (hun) wereld van rivier en wandelpad slechts voor de tijdelijkheid (niet voor eeuwig) was gecreëerd en alsof die wereld nu (zoals verder alles) (vanzelfsprekend) ontmanteld en uit de weg geruimd moest worden, alsof zij (van de ene op de andere seconde) ongeldig en waardeloos was geworden. Zo bedoelden we het niet, zou Carls moeder erdoorheen hebben geroepen als er nog gelegenheid voor was geweest, maar er zat geen opening in hoe het verderging, alleen maar verwondering. Carls enige zin, onbeholpen, stotterend, als een hulpeloos geschrokken kind wiens ouders ineens niet meer volwassen zijn:

‘Ik denk dat jullie het onderschatten, je... *je bent toch ergens geworteld*, bedoel ik.’ Het was vreemd om dat te zeggen, het was ongewoon om zo met je eigen ouders te praten, er kanteelde iets. Zwijgend liepen ze verder stroomopwaarts – moeder, vader en kind, in de schijnwereld van een leven dat er ineens op zat, waarvoor het laatste fluit-sig-naal had geklonken.

Ook tijdens het avondeten kwam er geen gesprek op gang. De stemming was gespannen en Carl begon het geheel te beschouwen als het resultaat van een kwalijke hypnose, waar hij niet nog verder in getrokken wilde worden. Er moest eerst gegeten worden, daarna werd er afgeruimd en werd alles op de serveerwagen teruggedreden naar de keuken, een wagentje met twee plateaus en een verchroomd frame. Het donkere geluid van de wiel-tjes op het tapijt, erg vertrouwd, het zachte gerammel van het serviesgoed, net als anders en alsof het alleen maar altijd zo kon blijven – uiteindelijk was alles hier alleen maar voor dat doel ingericht. Het karretje werd over de drem-

pel naar de gang getild, dat deed zijn vader, maar nu sprong Carl op en hielp mee, voorzichtig, zodat er niets verschoof. Hij is iemand die het werk ziet, dat was het grootste compliment dat zijn vader kon geven.

Als twee kinderen reden ze het wagentje vervolgens samen door de gang naar de keuken. Carl voelde zich hulpeloos, maar hij hielp, en onmiddellijk werd hij overweldigd door heimwee, een verlangen naar aankomst, rust, slaap, terugkeer van de verloren zoon, iets van dat soort dingen. Een verlangen naar een overrompelend soort gevoel van vermoeidheid dat hem alleen hier overviel, thuis, op de bank van zijn jeugd: toe maar, Carl, rek je maar lekker uit. En hier, pak het kussen maar, wil je een deken? Pak de deken nou maar... Eerst het kussen en dan de deken, dat wilde zeggen: alle verzoeken werden afgeweerd, elk gevoel van benauwdheid werd de kop ingedrukt.

Toen Carl en zijn vader uit de keuken terugkwamen, zat zijn moeder op de bank. Ze maakte een nerveuze indruk en deed haar benen met een wilde beweging over elkaar. Haar haar was nu kort en glad als van een jongen, waardoor ze nog kleiner leek. Desondanks was gemakkelijk te zien hoeveel kracht ze in zich had, hoeveel doelgerichtheid. Zijn vader hield zijn arm vast.

Het leek even alsof ze de scène alleen maar speelden: plotseling vertrek, afscheid, vlucht – en de papieren op het blad van de secretaire, netjes naast elkaar langs de rand van het schrijfblad neergelegd. Ze reflecteerden het licht van de kleine, door een kapje afgeschermd neonlamp, zodat Carl zijn ogen even dicht moest doen – uittreksels van het kadaster, documenten waarin dingen op zijn naam waren gezet, een schenkingsakte, volgens welke *alles* nu van hem zou zijn. Carl Bischoff, enig kind van Inge en Walter Bischoff, geboren in 1963 in Gera in Thü-

ringen, ‘momenteel student’; student was slechts dun en met potlood opgeschreven.

‘Het zou fijn zijn als jij hier zorg voor wilt dragen, dat wil zeggen, dat is onze vraag aan jou.’ Of: ‘Zou jij hier zorg voor willen dragen, dat wil zeggen, dat zouden we je willen vragen.’

De precieze formulering herinnerde Carl zich later niet meer, alleen het ‘vragen’ en ‘zorg dragen’ en dat hij *de overdracht*, die op dat moment iets plechtigs had, zonder verzet liet gebeuren, in elk geval zonder iets te zeggen over zijn eigen plannen. Het was de druk van het onbegrijpelijke die hem van de taal beroofde en alles in de schaduw zette.

Het kleine woordje ‘Waarom?’ diende zich aan, maar mocht er niet zijn, integendeel. ‘Waarom?’ en elk antwoord, dat voelde Carl wel aan, zou alleen nog maar een diepere afdaling betekenen in die toestand van onwerkelijkheid, die compleet werd toen bleek dat zijn ouders het bij hun *aftocht* (zo noemden ze het) *vanaf Gießen gescheiden* wilden proberen. Vanaf het centrale opvangcentrum zouden ze het eerst ieder voor zich proberen, ‘om twee keer zoveel kansen’ te hebben. Zo had zijn moeder het geformuleerd, en dat was de naam: ‘centraal opvangcentrum’. Ze deed haar best om haar stem vast te laten klinken, maar Carl kon horen dat *vanaf Gießen gescheiden* niet haar idee was geweest.

‘We hebben er goed over nagedacht.’

En toen: ‘Je moeder heeft altijd al weg gewild.’

Het leed geen twijfel dat Inge en Walter (sinds zijn jeugd was het normaal voor hem om zijn ouders bij de voor naam aan te spreken) in dit huis thuishoorden, in dit en geen ander leven, en daarom begon Carl over gevaren en risico’s, waarvan hij geen preciezere voorstelling had. Zijn moeder keek hem aan.

‘En jij, Carl? Waar heb jij al die tijd gezeten – zonder iets van je te laten horen? Weet je wat voor zorgen...?’

Toen de overdracht.

Een rondgang door alle kamers, de bijzonderheden van de nieuwe kachel, de elektra en de zekeringen, het afscheid van al deze dingen. Op de secretaire lag een envelop. ‘Vijfhonderd mark,’ zei zijn vader.

‘Heb je nog vragen?’

Het was al laat in de avond toen ze nog één keer de garage opzochten, die in het dal bij de spoordijk lag. Ze stonden een tijdje naast elkaar, met hun handen in de lichtkegel van de lamp boven de werkbank, terwijl Walter het overzicht van het gereedschap toelichtte. In de zomer waren er een paar belangrijke, zeldzame gereedschappen bij gekomen, waaronder een meetklok en een voelmaat met twintig plaatjes (0,01 tot 0,1 millimeter), dingen van onschatbare waarde. Er lagen grote, grove werktuigen in de ijzeren stellingen, maar het kostbaarste gedeelte hing aan de muur boven de werkbank, in lussen van elastiek uit kleding of van weckpotten, of zat in zelfgemaakte houders van smalle, met afvalolie bestreken latjes: gereedschappen van uiteenlopende formaten, gerangschikt in oplopende en dalende lijnen, die als geheel het beeld vormden van een soort landschap (thuisgevoel), glimmend en koel.

Zijn vader droeg niet zijn blauwe overall, die hij gewoonlijk aandeed in de garage, slechts een stofjas, de grijze stofjas tot op de knie, die gereserveerd was voor klusjes in huis. Hij nam een van de nieuwe dopsleutels in zijn hand en deed voor hoe die werkte. Zijn luide stem, de pauzes, het ‘zo’ en ‘dan’, de toon van zijn uitgebreide uitleg en de boodschap die sinds zijn kinderjaren niet was veran-

derd: de wereld vereiste concentratie – en geduld. De wereld was zwak, kwetsbaar en van een twijfelachtige gesteldheid, maar ze was te repareren.

‘Weet je hoeveel tijd het kost om dit allemaal bij elkaar te krijgen?’

‘Een paar jaar,’ antwoordde Carl.

‘Een heel leven,’ zei zijn vader.

Om aan te geven dat hij het begrepen had, raakte Carl de plaatjes van de nieuwe voelermaat aan. Het dunne staal was enigszins buigzaam en een beetje vettig, het vet rook zoet, eetbaar... Hier, in de schemering van de garage, met een stuk gereedschap in zijn hand, had Carl kunnen beginnen te praten, vertrouwelijk te worden, ineens leek dat mogelijk, hier was de opening, speciaal hiervoor bestemd. Hij had kunnen vertellen wat er het afgelopen jaar met hem was gebeurd (*wedervaren* was het oude, preciezere woord). De scheiding van H. en waarom hij niet meer verder was gegaan met zijn studie en waarom hij zich had verborgen voor de wereld.

Natuurlijk, hij zou niet alles verteld hebben. Wat hij met de pillen had geprobeerd. De kliniek in Kröllwitz. De lege dagen.

Hij probeerde het zich voor te stellen: het bezorgde gezicht van zijn vader, maar geen verwijt; knikken, een pauze...

‘Tot slot nog iets over de auto.’

Carl legde het gereedschap neer. Zijn vader zei dat hij achter het stuur van de Zjigoeli moest gaan zitten. Hij zette het contact aan en wees naar een lampje onder de tachometer, dat brandde of niet brandde, het ging om de motorolie, maar Carl hoorde al niet meer wat hij erover uitlegde.

Ze zaten nog een tijdje zwijgend naast elkaar, in het half-

duister van de garage van geprefabriceerd beton, zonder welke Carl zich het leven van zijn vader niet kon voorstellen. Walters hand lag op het zwarte dashboard met het namaakleer, recht voor Carls ogen. Alsof hij hem ook zijn hand nog een keer wilde laten zien, ten teken van afscheid. Hoezeer die op de hand van zijn zoon leek, tot de haartjes aan toe, niet alleen van vorm, ook wat er aan de binnenkanten stond afgebeeld was identiek, in hun handen stond dezelfde geschiedenis geschreven.

‘Je rijdt niet in je eigen auto naar de ingang van een vluchtelingenkamp, neem ik aan,’ zei zijn vader en toen zei hij niets meer. In de achteruitkijkspiegel het glimmende gereedschappenlandschap. Carl begreep dat de afstand die gewoonlijk tussen hen bestond was opgeheven.

‘Nee, ik... Ik weet het,’ stamelde Carl, en dat was het.

Zijn vader leek nog na te denken, maar stapte toen uit en Carl legde zijn armen over het stuur.

Als kind al had hij urenlang achter het stuur van de Zji-goeli gezeten en een brommend geluid gemaakt: koppeling, schakelen, gas. In het huizenblok aan de overkant was het licht aangegaan. Daar woonde Effi – Effi Kalász, op wie hij sinds de tweede klas verliefd was geweest zonder het ooit tegen haar te zeggen.